

§ 9. Školství obchodní, zvl. v našich zemích.

I. Ve vnitřní tržební politiku státní a vůbec veřejnou konečně spadá i péče o náležitě upravené, dorostu všech kategorií obchodních živností sloužící školství obchodní.

Až do 19. stol. nejevila se u nás, jako i v jiných zemích, potřeba zvláštních učilišť obchodních. Cly, monopoly a cechovním zřízením jsa chráněn a úzce ohraničen, nevyžadoval obchod od svých příslušníků více theoretických vědomostí, než si jich tito po dobu »učení« v praxi mohli osvojití. Toliko velkokupci posílali své syny do obchodních středisk cizozemských, aby tam zdokonalili své praktické znalosti odborné a naučili se cizím jazykům. Takovými praktickými učilišti pro kupecký dorost byla v středověku především italská města Benátky, Janov, Florenc, Milán, Písa, která byla nejenom prostředkovatelem obchodu mezi Evropou a orientem a bankéřem středověku, nýbrž také dávno před městy severoevropskými východiskem veškerého vzdělání obchodnického a kolébkou odborné literatury kupecké.

Maloobchod nevyhledával leč píle a spořivosti.

Shledáváme sice již současně s péčí vlád o národohospodářské povznesení země a o právní úpravu obchodních poměrů i v bývalém Rakousku též, skrovné ovšem, počátky péče o technické i obchodní vzdělání dorostu průmyslového a obchodního, ale z těchto pokusů mělo trvalý význam toliko rozšíření nautické školy v Terstu (zal. 1751) ve školu nautickou a obchodní (1817), a to ještě jen pro Terst.

Když počátkem 19. stol. zakládány byly ústavy polytechnické, zařizovány na nich hned od počátku přednášky merkantilní (v Praze hned od r. 1806, podobně ve Vídni r. 1815, pak i ve Lvově, Krakově a Brně), komerční oddělení technik zůstala však daleko za rychlým rozkvětem ostatních oddělení technických. Rovněž neosvědčily se pokusy vychovávatí jen jako mimochodem v obchodníky žactvo, nečetných tehdy arcí, škol reálných. Pořídka jen vznikaly také gremiální školy pro učně kupecké s vyučováním nedělním a v některých větších městech obchodní školy soukromé (v Lublaní 1834, ve Vídni 1840).

Uplný převrat politického a hospodářského života v první polovici 19. století, opuštění prohibiční politiky celní, vývoj železnic, telegrafů a parolodí, zakládání velikých bank, burs, obchodních domů i akciových podniků průmyslových způsobilo, že

stupňovány nesmírně i nároky na odborné vzdělání obchodnictva a že vedle státních a vůbec veřejných úředníků vyvolána v život zcela nová, rovněž stále rostoucí kategorie úředníků komerčních pro ústavy bankovní, dopravní, tržební i podniky velko-průmyslové.

Skoro současně povstala tudíž v kupectvu velkých měst čilá agitace za zřízením obchodních učilišť, především pro velko-obchod, pro nějž starý systém učednický nejdříve se stal nemožným, neměla-li bez důkladnější kupecké přípravy tuzemského dorostu tržba domácí a prostředkovatelská připadnouti časem zcela lépe vycvičeným cizincům. Skutečně shledáváme na poč. 19. stol. v Rakousku veliký příliv obchodníků, speditérů i průmyslníků a stavebních podnikatelů a j. z Německa, Belgie, Italie i z Francie a Anglie, kteří zde jako v jakési kolonii doufali lehce vyzískati peněz i poct. Vyučováním cizím řečem obstarávali u nás třeba jinak nevzdělaní cizinci, bohatí kupci a průmyslníci posílali své syny na vyšší obchodní školu do Lipska.

Za těchto poměrů přikročilo nejprve obchodnictvo v Praze (1856) a později i ve Vídni (1857) a Štýrském Hradci (1863) k založení obchodních akademií, jakožto ústavů od velko-obchodnictva organisovaných, udržovaných a vedených a pro jeho dorost určených. Stát spokojoval se udělením koncesse a všeobecným právem dohlédacím, neposkytoval sice podpory, ale neobmezoval též — na vděk vydržovatelům — školy ve svobodě jejich zařízení a vedení.

O kupecký výcvik dorostu v středních a menších obchodech, které činily 95 proc. všech podniků obchodních, nebylo postaráno, leč nečetnými školami pokračovacími pro učně detailních obchodů kupeckých.

Vlastní přípravné kupecké vzdělávání dorostu, který chtěl věnovati se obchodu, zůstaveno s o u k r o m ý m školám, od let 1845tých zvláště četně zakládaným (ve Vídni, Št. Hradci, Salcburce, Brně, Čes. Lípě, Praze r. 1856 Skřivan, později zejména K. P. Kheil, a jiné, dílem jednorocní, většinou však dvouleté). Jednotlivé z těchto ústavů za nesnadných poměrů dosáhly dobrých výsledků, takže z nich vyšli mnozí koryfeové stavu obchodnického. Čím více však rostla poptávka po komerčně vzdělaných silách pracovních, tím více stoupala jejich návštěva, tím výnosnějšími byly podobné podniky, tím více množil se jich počet a klesala jejich vnitřní hodnota.

Udělení práva na jednoroční dobrovolnickou službu ve vojště v Rakousku (1868) podnítilo nával na obchodní akademie jako na gymnasia a reálky, a vzbudilo i v jiných místech ruch zakládání, diktovaný také potřebami národnostními. Kdežto dosavadní akademie byly vesměs německé, vznikla nyní r. 1872 československá obchodní akademie v Praze, r. 1874 italská střední obchodní škola v Tridentu, po německých akademiích v Inšpruce (1879) a v Linci (1882) téhož roku (1882) druhá česká v Chrudími, další v Hradci Králové (1895), v Plzni (1896), na Moravě v Prostějově (1894) a v Brně (1895), r. 1909 v Karlíně atd. Od nové organisace obchodního školství v r. 1888 zřizovány zvlášt v městech českoněmeckých hojně dvou třídní školy obchodní, kdežto na vyšších obchodních školách vyučování rozšiřováno z původně tří (někde i jen dvou) let na čtyři.

II. Odborné vzdělání na ústavech dosavad pro obchodnický dorost určených jevílo se však pro vlastníky a ředitele velkoobchodů, podniků bankovních, dopravních a pojišťovacích, pro komerční ředitele velkozávodů průmyslových, pro učitele na středních školách obchodních i pro komerční příručí konsulárních úřadů v cizině vždy nedostatečnějším. Příkladně tudíž ke zřizování vysokých škol obchodních, nejprve v zemích západních.

V Belgii zřízen byl již r. 1853 Institut supérieur de commerce v Antverpách jako tříletý státní ústav a po jeho vzoru ústavy v Liège a Monsu, na universitách v Gentu a Louvainu i Liège jsou sections des sciences commerciales et consulaires a école de commerce při universitě bruselské.

Ve Francii byla již r. 1871 založena école libre des sciences politiques s odbory diplomatickým, administrativním, hospodářskofinančním a hospodářskosociálním, pro veřejné právo a dějiny, r. 1881 založila obchodní komora pařížská dvouletou école des hautes études commerciales, jsou tam dále četné vyšší školy obchodní a pokračovací, soukromé atd. V Anglii zřídila Society of Arts s obchodní komorou londýnskou r. 1895 školu věd národohospodářských a politických (London School of Economics and Political Science) a při universitě v Birminghamu je faculty of commerce. V Itálii jsou nejvyššími obchodními učilišti scuole superiori di commercio v Benátkách, Janově a Bari, vydržované státem, obcemi a obchodními komorami. Ve Švýcarsku je od r. 1899 vysoká obchodní škola v Sv. Havlu. V Ně-

m e c k u r. 1898 založena obchodní komorou za spolupůsobení university vysoká obchodní škola v Lipsku, od r. 1911 samostatná, a druhá v Cáchách při vysoké škole technické, r. 1901 městská vysoká obchodní škola v Kolíně n. R. a akademie pro vědy obchodní a sociální ve Frankfurtě n. M., r. 1906 založena vysoká obchodní škola v Berlíně staršími obchodnictva berlínského a další r. 1908 v Mannheimu, jež později připojena k universitě heidelberské (téhož roku škola císařská zrušena), r. 1910 zřízena vysoká obchodní škola v Mnichově, r. 1914 v Královci. R. 1912 připojeno obchodně-vědecké oddělení (pro obchod, dopravu a správu) k právnické fakultě university v Bernu. Na R u s i již r. 1861 zřízeno na polytechnice v Rize obchodní oddělení, r. 1902 zřízen v Petrohradě polytechnický ústav se čtyřletým oddělením ekonomickým. V A m e r i c k é U n i i zřízena po vzoru Wharton School of Finance and Economy při universitě v Pennsylvanii obchodní oddělení při řadě universit (Wisconsin, Chicago, Michigan, Illinois) nebo zvláštní přednášky pro budoucí obchodníky (při min. Harwardské, Yale, Columbia, John Hopkins a j.). V U h r á c h zřízena pro potřeby zahraničního obchodu, zvl. s orientem, orientální obchodní akademie v Budapešti, jejíž doplňkem byly studijní cesty do vynikajících míst průmyslových a obchodních, zvl. v orientě. V R a k o u s k u byla r. 1877 v Terstu ze soukromých prostředků založena dvouletá scuola superiore di Commercio di Fondazione Revoltella, r. 1908-9 reformovaná, ve Vídni exportní akademie dříve c. k. rak. obch. musea a konsulární akademie přetvořená r. 1898 z bývalé orientální akademie. Jinak byly jen od r. 1907 při některých vys. školách technických dvouleté běhy pro vzdělání učitelů vyšších obchodních škol.

Republika č e s k o s l o v e n s k á hned v prvním roce svého trvání zákonem z 23. července 1919 č. 461 sb. z. zřídila v Praze tříletou českou vysokou školu obchodní, vypravenou po prvá tři léta jako samostatný odbor při české vysoké škole technické v Praze. První dva ročníky, obecný oddíl studia, jsou věnovány obecnému vzdělání hospodářskému, třetí ročník (po úspěšně složené první státní zkoušce) zvláštním odborům pro velkoobchod se zbožím, pro bankovníctví a pro organizaci průmyslu (ke škole připojen dvouletý kurs pro kandidáty učitelství na vyšších obchodních školách).

Po převratu nastal u nás, podobně jako vřbec na krátko v celém životě hospodářském, dočasně přechýlý ruch i ve zřizování

a rozšiřování i postátňování obecních, spolkových a j. škol obchodních a zároveň jisté jich soustředění v tom směru, že k ústavům vyššího stupně v témž místě přičleňována učiliště nižší kategorie (k obchodním akademiím dvojtřídní obchodní školy chlapecké i dívčí nebo koedukační, kupecké školy pokračovací) nebo kursy či školy speciální (pro družstevnictví, kursy pro právníky a techniky).

III. **Obchodní školy** jsou nyní (také u nás) dle svého určení

pokračovací pro učně kupecké s vyučováním dříve pouze v hodinách večerních a nedělních, nyní v hodinách menšího ruchu denního, povinné pro učně, kteří nepoživali dosud odborného vzdělání alespoň rovnocenného;

dvoutřídní (denní) školy obchodní pro vzdělání budoucího samostatného středního obchodnictva;

obchodní akademie (vyšší obchodní školy) pro absolventy nižších škol středních, nyní čtyřleté, zejm. pro pomocné síly bank, velkoobchodů, továren, spořitelen a pod., někde s jednoročními běhy pro abiturienty škol středních a s připojenými dvoutřídkami a kupeckými školami pokračovacími nebo i se zvláštními kursy;

všechny tyto ústavy také pro mládež dívčí;

vysoké, buď samostatně, nebo při jiných vysokých školách zřízené.

Kromě toho jsou četné **soukromé školy a kursy obchodní** nejrozmanitější povahy a hodnoty.

Četně jsou zařízeny při denních obchodních školách i večerní kursy železniční, tarifní, bankovní, exportní a celní, o státním účetnictví a j.

Nestátní denní školy obchodní vydržovaly se kromě veřejných subvencí hlavně vysokým školným žactva (akademie 150 až 300 K).

V naší republice bylo počátkem škol. roku 1923/24 úhrnem 33 obchodních akademií (z toho 22 s vyučovacím jazykem českým nebo slovenským, 9 s německým a 2 s maďarským), 55 obchodních škol dvojtřídních (40 s vyučovacím jazykem českým či slovenským, 2 s rusínským a 13 s německým), pokračovací školy kupecké čítá statistika společně se živnostenskými (průmyslovými), jichž obojích bylo s vyuč. jazykem českým nebo slovenským úhrnem 1238, s rusínským 40, s polským 9, s maďarským 16

a s německým 379, úhrnem 1682. Žactva čítaly obchodní akademie české a slovenské úhrnem 9216, německé 4931, maďarské 495. Absolventi obchodních akademií domáhají se nyní za splnění určitých podmínek připuštění za řádné posluchače na fakulty právnické.

§ 10. Vnější politika tržební.

I. Tržba — sledujeme zde výklady Philippovichovy — svoji snahou nakupovati tam, kde lze zboží dostatí nejlevněji, a prodávati tam, kde lze prodati nejdražše, má tendenci podporovati rozvoj produkce v krajích s nejpříznivějšími podmínkami výrobními a zatlačovati ji v krajích, kde výroba pracuje za podmínek méně příznivých. Vykonává-li tržba následkem této své tendence vliv na připlývání kapitálu a práce (obyvatelstva) do krajů a výrob s příznivějšími podmínkami hospodářskými uvnitř téhož obvodu státního, tedy se touto »národní dělbou práce« celková hospodářská a finanční, fysická a kulturní výkonost státu netoliko nepoškozuje, nýbrž spíše podporuje tou měrou, jakou tento vývoj přispěl k povznesení výroby vůbec. Státní politika tržební, nemajíc zpravidla zájmu dirigovati tyto výrobní posuny uvnitř státu, může se tudíž při vnitřní tržbě obmeziti pouze na úpravu organizačních forem tržby a jejich vzájemného poměru.

Jinak se má však věc u tržby vnější. Také zde s hlediska mezinárodního (kosmopolitického, světospodářského) bylo by lze tvrditi, že podobné produkční přesuny přivádějí kapitály a pracovní síly k oněm výrobám, pro které jsou v dotyčném státě výrobní podmínky příznivější nežli v druhých, a že se tedy, bude-li také vnější tržbě ponecháno plně uplatniti svoji světospodářskou tendenci, na konec vytvoří mezinárodní dělba výrob dle nejpříznivějších podmínek produkčních, na konečný prospěch výroby i spotřebitelstva vůbec. Avšak takoveto výrobní posuny se ve skutečnosti setkávají s obtížemi.

Podmínky pro rozvoj jednotlivých odvětví výrobních nejsou totiž vždy jenom přirozené a tedy člověkem nezměnitelné (podnebí, geologické složení půdy, tvar povrchu zemského), nýbrž jsou podmínky ty namnoze vytvořeny výchovou a kapitálem, rozvojem komunikací a peněžních i úvěrních zařízení i právním řádem státním a lze tedy přičiněním lidským vytvořiti podobné podmínky i v krajích dosud zanedbaných.